

O'ZBEK XALQI OILAVIY MAROSIMLARINING FALSAFIY MOHIYATI

Tuxtayev Olimjon Xalmuradovich
Samarqand davlat chet tillar
instituti tadqiqotchisi

ФИЛОСОФСКАЯ СУЩНОСТЬ СЕМЕЙНЫХ ЦЕРЕМОНИИ УЗБЕКСКОГО НАРОДА

Tuxtaev Olimjon Xalmuradovich
Самаркандский государственный университет
иностранных языков,
научный сотрудник института

PHILOSOPHICAL ESSENCE OF FAMILY CEREMONIES OF THE UZBEK PEOPLE

Tukhtayev Olimjon Halmuradovich
Samarkand state foreign languages
researcher of the institute

olim@gmail.com

[https://orcid.org/
0220-0024-0300-0333](https://orcid.org/0220-0024-0300-0333)

Annotatsiya. O'zbek xalqi oilaviy marosimlari asrlar osha shakllanib, zamonaviy elementlar bilan boyib, rivojlanib kelmoqda. Har qanday marosim ijtimoiy voqelik bo'lib, rivojlanadi va takomillashadi. O'zbek xalqining oilaviy marosimlari o'z axloqiy evolyutsion taraqqiyoti, alohida rivojlanish davrlariga ega aksiologik voqelikdir. Mazkur maqolada milliy qadriyatlarni asl holicha rivojlantirishda aniq reglamentlar joriy etilishi hamda marosimlarni asl mohiyatini anglagan holda saqlab qolish lozimligi falsafiy tahlili qilingan.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, marosim, innovatsiya, transformatsiya, to'y, baxt, urf-odat, axloq, estetika.

Аннотация. Семейные обряды узбекского народа формировались веками, обогащались современными элементами и развиваются. Любой обряд – это социальная реальность, развивается и совершенствуется. Семейные обряды узбекского народа представляют собой аксиологическую реальность, имеющую свое нравственное эволюционное развитие и отдельные периоды развития. В данной статье проводится философский анализ необходимости введения определенных регламентов в развитие национальных ценностей и сохранения ритуалов в их истинной сущности.

Ключевые слова: семья, брак, церемония, новаторство, трансформация, свадьба, счастье, традиция, этика, эстетика.

Abstract. The family rituals of the Uzbek people have been formed over centuries, enriched with modern elements and are developing. Any ceremony is a social reality, develops and improves. Family rituals of the Uzbek people are an axiological reality with their own moral evolutionary development and separate periods of development. In this article, a philosophical analysis is made of the need to introduce specific regulations in the development of national values and to preserve the rituals in their true essence.

Keywords: family, marriage, ceremony, innovation, transformation, wedding, happiness, tradition, ethics, aesthetics.

Kirish. Jamiyatda mavjud institutsional tizimlar ichida oila boshqa fuqarolik jamiyati institutlariga nisbatan konstruktiv vazifani bajaradi,

vaqt va makondagi mavjud islohotlar bilan korrelyatsion bog'lanib, o'ziga xosligini saqlagan holda rivojlanadi. Milliy oilaviy marosimlarda

moslashish, o'zgartirish, rivojlanish, innovatsion faollik singari hayotiy tamoyillarni uchratish mumkin. Oila insonning hayotiga innovatsiyani olib kirish tufayli qarama-qarshi jins haqida alohida tushunchalar kontseptini olib kiradi va chiziqli tafakkur tarzi nochiziqli tafakkur tarziga aylanadi. Shuning uchun, hayotning ma'lum bosqichida (balog'at davrida) yangi kuch, g'ayrat va baxtli hayot singari yangi tushunchalarni bera olgan oilaviy marosimlari o'ziga xos axloqiy-estetik madaniyatning yuksak namunasi sifatida asrlar mobaynida shakllanib kelgan.

Adabiyotlar tahlili. Forobiy baxt tushunchasini kishilarning turmushdagi saodatga erishuvi deb tushunadi. Uningcha, "Insoniylik mohiyati haqiqiy baxt-saodatga erishuv ekan, inson bu maqsadni o'zining oliy g'oyasi va istagiga aylantirib, bu yo'lda barcha imkoniyatlardan foydalansa, u baxt-saodatga erishadi" [1. 188]. Allomaning ta'kidlashicha, oila insonni yaxshi xulqli, saxovatli va aql-idrokli qilishda muhim rol o'ynaydi. Inson oilasiz o'z ko'zlagan maqsadiga erisha olmaydi, deb ta'kidlaydi.

Beruniy oilaning vujudga kelishini axloqiy me'yorlar asosida tartibga solingan qarashlar bilan uyg'un holda tahlil etib, har bir oiladagi tinchlik bu er-xotinning tinch-totuv yashashi, bir-birini hurmat qilishi, o'zaro mehr-oqibatiga bog'liq, degan xulosaga keladi. Ayniqsa, uning yosh qiz va yigitlarga qarata aytgan purma'no nasihatlarini g'oyat muhim bo'lib, bugungi kun yoshlari uchun ham alohida ahamiyatga ega [2. 32].

Ibn Sino oila mustahkamligida ayolning alohida o'rni haqida to'xtalib, u yashagan davrda ayollar yoki ularning manfaatlarini nuqtai nazaridan ijobiy fikrlar aytish qanchalik qiyin bo'lishiga qaramay, u ayollarning oila va jamiyatda tutgan o'rniga katta ahamiyat beradi, ijodiy ishlarida oqila ayollarni ko'klarga ko'tarib maqtaydi. O'zining "Oila tadbiri" nomli risolasida "ayollarning eng yaxshisi erning orqasida va yo'qligida vafodor bo'ladi" [3. 24]. Uningcha, agar ayol aqlli bo'lsa, o'z erining ishonchli do'sti va hayotda eng birinchi yordamchisi bo'ladi, bevafo er-xotinlar esa oilani halokatga olib boradi, deb asoslaydi.

Oilaning axloqiy mohiyatini yanada rivojlantirishda diniy manbalar va shu yo'nalishdagi mutafakkirlar alohida urg'u berib ketganlar. Masalan, hadisda "kelin tanlash vaqtida to'rtta

narsaga: moliga, jamoliga, nasabiyu mansabiga, to'rtinchisi diniga [4. 54]" e'tibor berish tavsiya etilgan bo'lsa, Imom G'azzoliyning fikricha, Ayol (xotin)ning yoshi, bo'yi, moli, nasabi [5. 58]" hisobga olinishi kerak. Yana aytadiki, "Quyidagi to'rt xususda esa xotinlar erkaklardan ziyoda bo'lishlari kerak: 1. Go'zalligi. 2. Adabi. 3. Taqvosi. 4. Fe'li-xo'yi va xulq-atvori" [6. 58-59].

Tadqiqot metodologiyasi. Yuqoridagi ilmiy, diniy ma'nodagi manbalar tahliliga ko'ra, oilaviy marosimlar dastlab axloqiy, keyinchalik esa estetik ma'no kasb etganligini ko'rish mumkin. Bu ikki jabhaning rivojlanib kelishi, albatta, axloqiy taraqqiyotga faqat ijobiy emas, balki salbiy ta'sir qilganligini ham e'tirof etish kerak. Oilaviy marosimlarning asl axloqiy mohiyati erkak o'z naslini davom ettirishda umr yo'ldosh tanlaydi, unga mahr beradi, go'zal muomalada bo'lishi e'tirof etilgan. Urf-odatlar, taomillarning rang-barangligi unga estetik ruh berib kelib, ayrim paytlarda, illatlarni keltirib chiqargan. Oilaviy marosimlarining ichida namoyishkoranalik, dam olish manbasi bo'lgan to'y marosimlaridir. To'y marosimlarining ichida eng namoyishkoralikni, ulug'vorlikni namoyon qiladigani bu nikoh marosimlaridir.

Aslida to'y bu – hayotning katta shodiyonasi, uzoq-yaqin do'st-yor, qarindosh-urug' diydoriga to'yish, shirin-shirin taomlar tanavvul qilish, yaxshi kuy va qo'shiqlar eshitib dam olish, turli kurash, ko'pkari tomoshasini ko'rib zavqlanish, kulgilik va quvonchli lahzalar bilan oshno bo'lishdir. To'y bir kishining shaxsiy xususiy ishi bo'lmay, u keng jamoatchilik tashabbusi va ishtiroki bilan o'tadigan tantanadir [7. 126]. Ajdodlarimiz qadimdan sunnat to'ylarida farzandiga atab milliy kurash to'yi, imkoniyati borlar esa ko'pincha ko'pkari to'ylari qilib berishgan va bu an'ana hozirda ham davom etib kelmoqda. Bunday to'ylarga kurashchi yigitlar, epchil va chaqqon chavandozlar tabiiy tanlanib, ajratib olingan. Nikoh to'yi marosimlari xursandchilikni tashkil qilish, biroz yayrab dam olish, elning oldida nikoh qurishga tayyor bo'lgan keyingi yigit va qizlarni tanishtirish, tanlab olish singari urflar, odatlar paydo bo'lgan.

O'zbek xalqi to'y marosimidagi barcha faoliyat, oila qurayotganlarning hayoti farovon, ezgulik va baxtli bo'lishini ta'minlash, serfarzandlikni tilab amal qiladigan irimlar avlodni davom qildirishga qaratilgan mohiyatga ega. Diniy

tusdagi sehrgarlik elementlari ham kelin-kuyovlarning serpushtligini tilab, ularni turli yovuzliklardan va yomon ko'zdan saqlashga qaratilgan irimlardan iborat. Yuqorida qayd qilinganidek, "marosim ishtirokchilari, ayniqsa, otanalar tomonidan qilinadigan sovg'a-salomlar kelajakda yosh oilaga moddiy yordam sifatida o'tkaziladigan urf-odatlardir. Ammo oilaviy marosimining asosiy elementlari genetik jihatdan qadimiy urug'-jamoat tuzumi davriga oid bo'lib, hozirgi davrda ham oila masalasi ayrim shaxsning manfaati bilan emas, balki jamiyat manfaatiga bog'liq muhim ijtimoiy hodisa sifatida saqlanib kelmoqda. Chunki hech bir jamiyat o'zining jonli hujayrasi hisoblangan yangi oilaning yaratilishiga befarq bo'lmasdan, unga zo'r mas'uliyat bilan qarab jamoatchilik diqqatini jalb qilgan. Shuning uchun ham, o'zbeklarning oilaviy marosimlari hozirgacha keng jamoatchilik ishtirokida o'tkazilib kelinmoqda" [8. 214-215].

So'nggi yillarda o'zbek oilaviy marosimlari va boshqa bayram tadbirlari uydan tashqarida kafe va restoranlarda o'tkazilishi jins va yosh bilan bog'liq an'analarning bir qadar umumlashishiga sabab bo'lmoqda. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida nikoh marosimlari tarkibida transformatsion jarayonlar yuz bergan bo'lib, ularning o'zgarishi, avvalo, marosim taomiliga yangi urf-odatlarining kirib kelishi – innovatsion holat bilan bog'liq bo'lgan. Bunda asosan: birinchidan, oilaning asl axloqiy-estetik mohiyatining urf-odatlardagi o'rnini yuksakligini saqlashga intilish, o'zgarishlardan qochish, ma'lum bir ijtimoiy-siyosiy ta'sirlar natijasida o'z yadrosi (o'zagi)ni saqlab qolish, oilaviy marosimlarda an'analardan va zamonaviylikning simbioz holatiga tushishi, ikkinchidan, transformatsion jarayonlar natijasida ayrim marosimlarning estetik-tashkiliy qismlariga

illatlarning kirib kelishi, o'z urf-odatlaridan begonalashib, asl axloqiy mohiyatidan boshqasiga ko'chib, o'zgarib o'sib o'tishini kuzatish mumkin.

Xulosa. Xullas, o'zbek oilaviy marosimlarning felisitologik mezonini evdomonistik xarakteri tufayli estetik voqelikni yuzaga keltiradi. O'zbek oilaviy marosimlari insonning baxtli bo'lishini asosiy mezon qilib oladi va buni turli mental belgilar: sevgi, sovcilik, steriotiplar asosida namoyon qiladi. Oila, asosan, yoshlarning sevgisi tufayli, qarindoshlarning ma'naviy bog'lanishi tufayli yuzaga kelgani sababli turli etnoestetik belgilar, xususan, chimildiq yoshlarning baxtli nikoh haqidagi tasavvurlarini bir joyga jamlagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Форобий Абу Набр. Фозил одамлар шаҳри (Танланган асарлар): – Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993. – Б. 188.
2. Бобоев Х., Ҳасанов С. Берунийнинг сиёсий-ҳуқуқий қарашлари // Ҳаёт ва қонун, 1996.-№ 3. – Б. 32.
3. Ибн Синнинг илм ва ахлоққа доир баъзи рисолалари // Таржимон ва шарҳлар муаллифи Н.Турдубоев. – Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ, 2009. – Б. 24.
4. Сафаров О., Махмудов М. Оила маънавияти. – Т.: Маънавият, 2009. – Б. 54.
5. Имом Ғазолий. Уйланиш одоби. – Т.: "Тошкент ислом университети" нашриёт-матбаа бирлашмаси. 2009. – Б. 58.
6. Қорабоев У.Ҳ. Ўзбек халқи байрамлари. – Т.: Шарқ, 2002. – Б. 126.
7. Жабборов И. Ўзбек халқи этнографияси. – Тошкент: Ўқитувчи. 1994. – Б. 214-215.

